

УДК 821.352.3-7:808.1Ашинов

ББК 83.3 (2=Ады)

Ж 39

Жачемук З.Р.

*Адыгейский республиканский институт гуманитарных исследований
им. Т.М. Керашева, г. Майкоп, Россия, zarimazhachemuk@mail.ru*

Особенности юмора и сатиры в произведениях Хазрета Ашинова

**(Сэмэркъэумрэ лакъырдымрэ Іэшъынэ Хъазрэт
ипроизведениехэм зэращыгъэфедагъэхэр)**

Аннотация.

Рассматриваются юмористические и сатирические произведения Х. Ашинова с целью исследования тематических особенностей, жанровых форм и структурно-стилевых особенностей рассказов писателя. Выявляются такие особенности прозы, как эволюция жанровых форм юмористического и сатирического рассказа, особенности авторского психологизма и лирического осмысления действительности. Жанрово-стилистический и сравнительно-типологический методы, используемые в работе, помогают анализировать творчество писателя в контексте художественно-эстетических исканий адыгейской литературы и сделать выводы о роли и значении юмора и сатиры в развитии национальной прозы. Результаты исследования способствуют более полному пониманию, помогают осмыслить особенности юмора и сатиры в рассказах Х. Ашинова. Результаты могут быть использованы при изучении истории адыгейской литературы XX века, а также написании различных учебных пособий.

Ключевые слова:

Хазрет Ашинов, адыгейская литература, рассказ, жанр, сатира, юмор, образ, сравнения

Zhachemuk Z.R.

*T.M. Kerashev Adyghea Republican Institute for Humanities Research, Maykop,
Russia, zarimazhachemuk@mail.ru*

Features of humor and satire in the works of Khazret Ashinov

**(Сэмэркъэумрэ лакъырдымрэ Іэшъынэ Хъазрэт
ипроизведениехэм зэращыгъэфедагъэхэр)**

Abstract.

The humorous and satirical works of Kh. Ashinov are considered in order to study the thematic features, genre forms and structural-style features of the writer's stories. Such prose features as the evolution of genre forms of humorous and satirical storytelling, features of author's psychology and lyrical understanding of reality are revealed. Genre-stylistic and comparative-typological methods used

in the work help analyze the writer's work in the context of artistic and aesthetic searches of Adyghean literature and draw conclusions about the role and significance of humor and satire in the development of national prose. The study makes it possible to include material in university lecture courses in Adyghean literature.

Keywords:

Khazret Ashinov, Adyghean literature, story, genre, satire, humor, image, comparisons

ТхакIо пэпчъ ежъ илгъэгъо гъэнэфагъэкIэ литературэм хэ-хъэ, чIыпIэ гъэнэфагъэ цеубыты. Рассказ тхынымкIэ адыгэ литературэм анахъ гъэхъэгъэ инхэр цызышIыгъэр Iэшъынэ Хъазрэт. «Рассказ тхын лгъэныкъомкIэ Iэшъынэм гъэхъагъэу ышIыгъэр Темыр Кавказ литературэми кы-щэлъагъо, а жанрэмкIэ тхэхэрэм апэ имытмэ ауж къинэрэп» [1]. Ащ ирассказхэм адыгэ прозэм игъу-напкъэхэм жанрэмрэ стилимрэ алгъэныкъокIэ зырагъэушгъомб-гъугъ, сэмэркъэу дахэ кыыхалъ-хъагъ. Iэшъынэм ирассказхэм лгъэпкъ лирическэ прозэм хахъо рагъэшIыгъ, адыгэ литературэм зиIахышIу хэзылгъэхъэгъэ тхакIу.

Рассказ заулэ дэтэу тхылъ мыиныщэу «Зэгъогогъухэр» (1956) зыфиIорэр Iэшъынэм кыыдегъэкIы. Мыщ кыыдэхъэгъэ рассказхэр къуаджэм илэжъэкIо цIыфхэм яхыллIагъэх, зы нэбгырэ ищыIэныгъэ щыщ хъугъэ-шIагъэ горэм къэшIэкIыгъэ къэбархэу гъэпсыгъэх, сэмэркъэу шгъэбагъэ зыхалъ тхыгъэх. Мамый Р. етхы: «Х. Ашинов строит свои простые, прозрачные сюжеты с опорой на поэтическую идею, на мягкий юмор...В первом сборнике «Спутники» (1956), в основе которых обычная жизнь и обычные взаимоотношения молодых людей» [2: 55]. Нэужым Iэшъынэ Хъазрэт итхакIэ нэшэнэ шгъаIау фэхъугъэ гуфэбэгъэ-шгъэбэгъэ-сэмэркъэу къэIотакIэм иублапIау мы тхылгъыр хъугъэ. Лирическэ гурышэ дахэу, кIэнэкIэлгъэ-сэмэркъэу шгъабэу Iэшъынэм итхыгъэмэ ахалгъым икъэкIуапIэр тхакIом игущыIэхэм нафэ кыытфашIы. «Сэ художественнэ литературэм сыгу рихъэу лгъэныкъуитIу иI, – етхы

ащ, – лирикэмрэ сатирэмрэ. «Сэмэркъэу шгъыпкъэм илIыкIу» зэраIоу, идеянагъэм дакIоу сэмэркъэуэрэ гуфэбэныгъэрэ зы-хэмылгъэ рассказым цыугъаIэ кIэмылгъэ фэдэу кыысцэхъу» [3: 244]. Лгъэпкъым ишэн-зэхэтыкIэхэм, изекIокIэ-гупшысэхэм, ишIыкIэ-гъэпсыкIэхэм цIыфхэм гуп-чэр зыщаубытырэ къэIотэкIэ рэхъатых Iэшъынэм ытхыгъэ произвениехэр.

Рассказэу «ХъакIмафэ итхачэт» (1956) зыфиIорэм герой шгъаIау кIэнэкIалгъэ ышIызэ, мылгъукуп-сым, нэепсыем иобраз Iэшъынэм кыегъэлъагъо. IэпIэсэныгъэ хэлъэу тхакIом аркъкIэ, тхачэткIэ, тхыагъэпцIыгъэкIэ ифедэ зэшIозыхын зимурадыгъэм зи кыызэрэдэмыхъурэр рассказым кыыщегъэлъагъо. ХъакIмафэ тэнэ цIыкIу горэ иIагъ. Ау танэр чэм лгъэпкъ дэгъугъэп. Мафэ горэм чэм Iэхъогъур ядэжъ кыыбли-фыжъзэ, чэм лгъэпкъышIоу, тэнэ гъожъ цIыкIоу ахэтыр ищагу кыы-дигъэзыхъагъ. «Сымаджэ хъугъэ, – ыIуагъ ХъакIмафэ, – тадэжъы нахъ сыщегугъун» [4: 23]. Ащ ыуж зыгорэм кыырагъэкIи, Исхыакъ-рэ ХъакIмафэрэ зэфэгубжыгъэх. ГущыIэм хэтэу «бгъодэкI ащ, а о зыфапIорэр кыыбдэхъуитэн!» [4: 23] – Исхыакъ ыIуагъ. ХъакIмафэ игухэлъ чIэгъчIэлгъэр Исхыакъ кыышIагъэу кыыщыхъугъ. Ыжэ зэрэзэтригъэлгъэхъащтым пае Исхыакърэ Хъарунэрэ ыдэжъ ригъ-эблэгъагъэх ыхыакIэнхэу. Пчы-хъэм ехъулIау ахэр къэкIуагъэх, Iанэри хъазырыгъ. Дэгъоуи щы-сыгъэх, шхагъэх, ешгъуагъэх. ХъакIмафи зыкIи тхэмэтагъор зыIэкIитIупщыщтыгъэп. Тхачэтри гъунэм нагъэсыгъ. ОшIэ-дэмышIау

Хьарунэ кьэтэджыгъ. Тхьашъуегъ-эун, тибысымых, тэ тыкЮжын, зифэпэжь фежъагъ. Исхьакъи кьэтэджыжыгъ. ХьакІмафи цтагъ-эу кьэтэджыгъ. «Шъыдэу шІэха адэ? ШІэхы, неуцы комиссиер къэкІоцт, зыфэтымыгъэхъазыры хъуцтэп, – Хьарунэ кыІуагъ. ХьакІмаф танэр нахьышІуІо хъужыгъэмэ пчэдыжбым фермэм къэцэжъ, – еІошъ унэм екІыжыых. Шъузэрэцымысыгъэр сьдэу игъуаджэ хъугъэ шъыу...» [4: 24] – хьакІэмэ акІэлъиІозэ ыгъэкІотэжъхи, унэм губжыгъаеу кыихъажыгъ. Джащ фэдэ шъорышІыгъэр ыумысызэ Іэшъынэм ышгъхъэшыгу кыыре-хы, угу кыыбдеІэу удегъэхъащхы, уегъэумысы.

Сборникэу «Нэфын» (1958) зыфиІорэм сатирэм чыпІэшхо щэубыты. Анахъэу ар кыызхэщырэр «Кукуу», «ТюкІищырэ бгъурэ» зыфиІорэ рассказхэр ары. Шъхъахынагъэр, жъалымыгъэр, нэе-псыягъэр, пцІыусыныр кыызэрэІуихыцт образхэр екІухэу тхакІом егъэпсых. Пцышъэокъо Елмыз, Къоцэжъыкъо Тыу мыхъунэу къахафэхэрэр шъхъэихыгъэу кыырегъэлъэгъукІы. «Кукуу» зыфиІорэ рассказым хэт героеу Пцышъэокъо Елмызэ кукуум фэдэу, егъашІэм нэбгъо шІыгъахэм ешэзэ, гъашІэр кыыхыгъ. Нэшъукъуае ишъуз-кІалэ кыыдинагъ, Пэнэжыкыуае ишъузыгъэр дэс. Джы ар Гоцэфыжъ хэс. Ащ иІэр зиухыкІэ мыщи дэкІыжыщт. Ягъунэгъу Хьамарэ зериІуагъэу, Гоцэфыжъ илгъэс пчъагъэм ыугъоигъэр Елмызэ чапыгъэу щымыхъоу решъу. КІымэфэ реным Елмызэ зыпари ышІагъэп, латыу ягъунэгъумэ адэжъ зэрэщэцІэцтыгъэр умылгъытэщтмэ. Ау чэт-тхъачэтэу Гоцэфыжъ иІэр гъунэм фифыгъ. Чэмым кІэс танэри ыщи костюм кыыщэфыгъ, гъончэдэж лъэпэ кІакоу кыыздахъэм цыгъыгъэри зыщыхыжыгъ. Елмызэ пшІэжыынэу цытэп зыкыызэтырегъэпсыхъэшъ, адыгэ пэІо шІуцІэр къуацэу тесэу шагум кыыдэкІы. Ар ауцтэу кыыдэкІ къэс «Хьэмарэ «кукуур» кьэлъэгъуагъ»

еІошъ кІэлэцІыкІумэ ареІо, ыкІи кІэлэцІыкІухэр кыыкІэлгъыджэхэзэ кыыдэкІы. Елмызэ Гоцэфыжъ риІоцтыгъэ яІэр зэкІэ ацэжыыншъ къалэм кІожыынхэу, гуащэм фэдэу ыІыгъынэу. «Ащ нэІосэ дэгъоу щысиІэр бэ! Мыщ зэкІэри щысиныих...» [5: 55] – ыІоцтыгъэ Елмызэ. Ащ зериІорэм фэдэ дэдэу ипыйхэщтын, ау екІэнакІэхэр – шъыпккъэ? Шагумэ къаблэкІы хъумэ, кІэлэцІыкІухэр куку-кукуу! – аІозэ кІэлгъыджэщтыгъэх. КІэкІэу пІоцтмэ ыцІэм фэдэр ышгъхъ. Джауцтэу Іэшъынэм зылІ икъэбар лакъырд ышІызэ танэІу кыыригъэуцуагъ.

«Къалэм дэс» (1962) зыфиІорэ рассказыр кыызтегушыІэрэр ерыуаджэу, мыпсэу-мылажъэу Бэшхэмыкъо Сэфэр. Къалэм дэс, шъузым зыригъэІыгъын ыгу хэлъ. Шъуз, кІалэ иІэ пэтызэ мэпсэлъыхъошъ хэт. «Хъуцтыр джыри сьмышІэу шъузыр стІупыжыымэ, хэт гыкІэцт, пцэрыхъащт? ЫІэрапшІэу къэсщэцтым гуцыІэ шъыпккъэ кІэлгъырысхыхэн фэе» [6: 183] – еІо а лІы псэлгъыхъом... Джауцтэу мыпсэу-мылажъэм иобраз тхакІом къеты. Непэрэ мафэми Бэшхэмыкъо Сэфэр афэдэхэм цыІэныгъэм тащыІокІэ.

«ГушІуапкІ», «Тхъаматэм иунэкъоц», «Сьд фэдиз тІихыщта?» зыфиІорэ рассказхэм ахэт геройхэу Чэрымэ, Дадыхъу, Хьамзэт афэдэхэу былым угъоиным цэхъурэ напэ зимыІэхэм угу ащигъэкІын ылгъэкІэу тхакІом къэІотэкІэ амал къегъоты. ГуцыІэ цэрыохэр бэрэ егъэфедэх, ахэр гум къенэжыых, Іофыгъоу тхакІор кыызтегушыІэрэр нахъ ІупкІэу уапашъхъэ кыырегъэуцо.

Іэшъынэм ирассказхэр цыІэныгъэм илгъэныкыуабэхэр кыызэлгъызыубытырэ шъыпккъагъэ зыхэлъ произведенийех. КыыІуатэрэр ІупкІэу кыыреІотыкІы, кыыгъэлгъагъорэр нафэу кыырегъэлъэгъукІы. Іэшъынэ Хьазрэт ирассказхэм художественнэ лгъэгпІэ инхэр аІыгъых

– тхаклом щхэнэу зеклорэ цыфым удигъэхьащхын закъор арэп пшгъэрылгъэу ыштэрэр; узыдэхьащхырэ цыфым, хъугъэ-шлагъэм щыланьыгъэм лгъэпсэхшо зэрэцаубытырэр тхаклом щыгъупшэрэп. Арышгъ, юмор зыхэлъ рассказхэу лгъэпсэхшэу ытхыгъэхэр «рассказ псаух», нэмыклэу къэплон хъумэ, героим ищыланьыгъи, игупшысакли, изекло-шыкляхэри икыоу къетых, клэклэу, къэбар лотэгъэ цыклым кыбыщымыуцоу.

Шгъхьэлэхъо А. мырэуштэу етхы: «Лгъэпсэхшэу Хьазрэтэ итхэклэ-шыклягъэнэфэгъагъэ хэлъ: щыланьыгъэ лгъэпсэхшэу кыбыгъэлгъагъорэмрэ идейнэ-художественнэ пшгъэрылгъэу зыфигъэуцужьырэмрэ ялгытыгъэу ипроизведение мэкъэмэ гъэнэфэгъэ кляльхъэзэ, произведение купхэр сэмэркъэушхокля ушгъагъэх, адрэхэм – сэмэркъэушхэм хэклэу лакъырдым нэсэу щхы макъэр къахэлулы, яцэнэхэрэм – гурышэ-гупшысэ шгъабэм, цыфыгу къаргъом яолгъэ макля ащызэхэошля» [7: 283].

Тхыльхэу рассказхэр зыдэтхэм – «Зэгъогогъухэр» (1956), «Нэфын» (1958) «Гъэтхэ пчыхъэхэр» (1962) – лгъэпсэхшэу итхэклэ-шыкля, истиль дэгъоу къахэщыгъ: лиричэскэ гүфэбэныгъэр, сэмэркъэур, цыфым ыгу ихыклярэр, илэклоц дунай кызылхыгъэныр. Тхаклом анахъэу ыналэ зытыридзэрэри ипотикэ инэшэнэ шгъхьалэхэри къэлгъэуагъэх. Пэнэшгъу Уцужьыкыо зэритхырэмкля, «Лгъэпсэхшэу тэрэз шгыпкъэу щыт фактым, хэгупшысыхьагъэу кыыхыгъэ деталым аклярыклязэ, образым шгыпкъагъэ хэлгъэхъэным факля. Ау а охтэ дэдэм ащ цегъэзые узэрэплгынымкля шгыпкъагъэ зыхэлъ хъугъэ-шлагъэхэр зэклялгыкляу кыгъэлгъэгъогъэнхэр. Щыланьыгъэм иявлениехэм ащыцэу къахыхырэр нахыбэрэмкля гупшысэ

шгъхьалэр кызылхыгъэнымкля анахъ зышлагъэ кызыгъэкляын зылгъэклящтыр ары. Мыщ дэжыым писателым сюжетыр зэрищыклягъэм тетэу ыпэклэ зэрэлгыкляуатэрэр, ащ кыыхьагъэ хъугъэ-шлагъэхэм язэклялгыкляуакля зэцегъакыо, зэкля компонентхэр зыфигъэорышляхэрэр персонаж шгъхьалэм ыгу изытет зэрэхъурэр кыгъэлгъэгъогъэныр ары» [8: 284]. Цыфыр социальнэ щылаклям зэрэпхыгъэр, ащ реалистичэскэу уеклолэн зэрэфэер щымыгъупшэми, лгъэпсэхшэу анахъэу ыналэ зытыригъэтырэр поэтичэскэ амалхэр нахъ игъэкляотыгъэу зэригъэфедэнхэр, ишэн гъэпсыклякля кызырэкляу щымыт героим ипсихологие куоу кыгъэлгъэгъоныр ары. Композицием ыланьыкыокля зэкляупклягъэхэу, тхаклом игущыля, ижэбзэ щэрыо афоризмэр къабэкля.

Эпичэскэ сюжет клякляры зылгъэпсэ рассказ цыкляухэр зыдэт сборникхэу «Зэгъогогъухэр» (1956), «Клямафэми шыблэр мао» (1957), «Нэфын» (1958) зыфилохэу я 50-рэ илгъэсхэм лгъэпсэхшэу кыдыгъэклягъэхэм лиричэскэ прозэм иамалхэм тхаклор зэралгыхъугъэр, гүфэбэныгъэ кылотакляр ащ зэриушэтыгъэр къахэщы. Лгъэпсэхшэу литературэм щышлыгъэ иапэрэ лгъэбэкухэм къахэщыгъэ сэмэркъэур нэшэнэ шгъхьалэ зэрэщыгъугъэр. Щыланьыгъэм мыхъунэу кыыхафэхэрэр клэнэклалгъэ ышлызэ итхыгъэхэм къащигъэлгъэгъуагъ.

Лгъэпсэхшэу Хьазрэт ирассказхэр щыланьыгъэм кыыхыгъэ сурэтхэу щытых. Лгъэпкъым ишэн-зэхэтыкляхэм, ишыклягъэпсыкляхэм, ахэмэ язехъэкло цыфхэм гупчэр зыцаубытырэ кылотэклэ рэхъатыр лгъэуж шгъхьалэ зыщыгъугъэ произведенийх лгъэпсэхшэу ытхыгъэхэр.

Примечания:

1. Щэшля К. Лгъэпсэхшэу Хьазрэт ирассказхэр // Социалистичэскэ Адыгей. – 1980. – Мэлылгъэгъум и 20.

2. Мамий Р. Типология и эстетика адыгейской новеллистики (к вопросу о жанрах малой прозы // Вестник Адыгейского государственного университета. Сер. Филология и искусствоведение. – Майкоп, 2012. – Вып. 1(96). – С. 53-59.

3. Иэшъынэ Хь. СищыIэныгъэ икъэбарэу зэ IыстыгъокIэ къэстхыгъэр // Иэшъынэ Хь. Гуфэбэныгъ. – Мыекъуапэ, 1975. – 248с.

4. Иэшъынэ Хь. Зэгъогогъухэр. – Мыекъуапэ: Адыгэ тхылъ тедзапI, 1956. – 39с.

5. Иэшъынэ Хь. Нэфын. – Мыекъуапэ: Адыгэ тхылъ тедзапI, 1958. – 63с.

6. Иэшъынэ Хь. Гъэтхэ пчыхъэхэр. – Мыекъуапэ: Адыгэ тхылъ тедзапI, 1962. –183с.

7. Шъхъэлэхъо А. ЩыIэныгъэр. Литературэр. Пуныгъэр. – Мыекъуапэ: ООО «Качество», 2002. – 423с.

8. Пэнэшъу У. Зы лъапсэ къыкIыгъэх. – Мыекъуапэ: Адыгэ Республикэм итхылъ тедзапI, 1995. – Н. 284.

References:

1. Shazzo K. Stories by Khazret Ashinov // Sotsialisticheskaya Adygheya. 1980. March, 20.

2. Mamiy R. Typology and aesthetics of the Adyghe novelistics (genres of small prose) // Bulletin of the Adyghe State University. Ser.: Philology and the Arts. Maikop, 2012. Iss. 1 (96). P. 53-59.

3. Ashinov Kh. Story of my life, written in one sitting // Ashinov Kh. Sincerity. Maikop, 1975. 248 pp.

4. Ashinov H. Fellow travellers. Maikop: Adyghe Publishing house, 1956. 39 pp.

5. Ashinov H. Light. Maikop: Adyghe Publishing house, 1958. 63 pp.

6. Ashinov H. Spring evenings. Maikop: Adyghe Publishing house, 1962.183 pp.

7. Skhalyakho A. Life. Literature. Education. Maikop: Kachestvo, 2002. 423 pp.

8. Panesh U. Branches of one root. Maikop: Adyghe Publishing house, 1995. 284 pp.